

פרנסת ההורים ופרנסת הבנים – מי קודם למי?

את סדר העדיפויות כדרך ישרה אשר יבור לו האדם במתן צדקה כותב רבינו סעדיה גאון, והביאו רבינו הטור (יו"ד סי' רנא):
"כתב ה"ר סעדיה: חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם. ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו שנאמר 'וחי אחיך עמך' – חייך קודמין לחיי אחיך, וכן אמרה הצרפית לאליהו (מלכים א' יז יב) 'ועשיתני[הו] לי ולבני' – תחילה לי ואחר כך לבני. והודה לה אליהו ואמר לה (שם פסוק יג) 'לך ולבנך תעשה באחרונה'. ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואחר כך פרנסת בניו".

והנה מרן הבית יוסף ב'בדק הבית' כתב על דברים אלו של רס"ג: "יש לי על דברי ה"ר סעדיה גמגומי דברים!". אלא שסתם הב"י ולא פירש על מה ממכלול דברי רס"ג הוא שיש לו את אותם 'גמגומי דברים': האם על כל סדר הקדימה שמנה רס"ג או שמא רק על חלק מתוך אותו סדר; ויתירה על זאת, הב"י גם לא פירש מה הם אותם 'גמגומי דברים' שיש לו בדברי רס"ג. אך למרות העמימות המצויה בדברי הב"י ב'בדק הבית', עדיין יכולים אנו לדעת את דעתו בעניין זה אם נלמד את הסתום מן המפורש. כי הנה הב"י בשולחן הערוך (יו"ד סי' רנא ס"ג) לעת אשר סידר את הלכות הקדימה בצדקה, השמיט לחלוטין את דברי רס"ג, ורק הרמ"א הוא אשר העתיק את דברי רס"ג. השמטה מוחלטת זו מלמדת אותנו לכאורה שאין 'גמגומי הדברים' של הב"י אמורים רק כלפי פרטים מסוימים, אלא שהוא חולק על רס"ג, באופן כולל ומוחלט.

כוונת רס"ג

ברם, האמת היא שגם רס"ג עצמו לא פירש כל צרכו את כוונת דבריו במה שחידש ואמר שפרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים: באיזה בנים מדובר? האם בפרנסת הבנים קטני-קטנים, שהם מתחת לגיל שש שנים, שחיוב מזונותיהם על האב הוא חובה גמורה כדוגמת חיובו במזונות אשתו; או שהכוונה היא לפרנסת הבנים הקטנים, שהם מגיל שש שנים עד שיגדלו להיות בני י"ג שנים, שחיוב מזונותיהם על האב הוא תקנת חכמים אותה התקינו באושא; או שהכוונה היא לפרנסת הבנים הגדולים יותר מ"ג שנים, שכל חיובם אינו אלא מתורת צדקה.

היינו: רס"ג סתם את דבריו ולא פירש האם תמיד פרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים, או שמא יש להבחין בין הגילאים השונים של הבנים, שפעמים האב קודם להם ופעמים הם קודמים לאב.

וייתכן מאוד שפרשנותו של הב"י לשיטתו של רס"ג היא זו שהביאה אותו ל'גמגומי דברים' שהיו לו עליו, בעוד שייתכן שגם רס"ג עצמו לא התכוון עד כדי כך. לשון אחר: אפשר שהב"י תפס בדברי רס"ג, שפרנסת האב קודמת אפילו לבנים קטני-קטנים, ולכן גמגם בדבריו, בעוד שהאמת היא כי באופן כזה גם רס"ג מודה כי פרנסת הקטני-קטנים קודמת לאב, וכל דבריו לא נאמרו אלא בבנים גדולים, ובזה גם הב"י יודה לו.

דעת בעל 'ערוך השולחן'

בבואי לתור ולחפש אחר העוסקים בדילמה זו נוכחתי לדעת שהפוסקים כמעט ולא נדרשו לדברי רס"ג ולגמגומיו של הב"י. אך זאת אשר מצאתי, את בעל 'ערוך השולחן' (יו"ד סי' רמח ס"א) הכותב ש'ברור הוא' הדבר שגמגומיו של הב"י על דברי רס"ג לא באו כי אם כלפי מה שפסק שאין חיוב על האדם ליתן צדקה עד שיהיה לו כדי פרנסתו, אשר על דין זה גמגם הב"י מכוח מה שאמרו חז"ל (גיטין ז ב): "אמר מר זוטרא: אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה". ומשמע שדעתו היא שבסדר הקדימה בו קבע כי פרנסת האב קודמת לבנים – אף הב"י מודה לרס"ג. אפס כי השמטת הב"י את כל סדר הקדימה של רס"ג מלמדת אותנו כי הוא חלוק ועומד על כולו.

דעת חכמי זמנינו

מאידך גיסא ראיתי לאחד מחכמי זמנינו, הג"ר שמואל ברוך ורנר ז"ל, במאמרו 'דין קדימה במזונות הורים ובנים' (בתוך מאסף 'התורה והמדינה' כרך ז-ח, עמוד קלב) שלא הזכיר את דעת בעל ערוך השולחן ולדעתו לא באו גמגומיו של הב"י כי אם כלפי דין הקדימה של האב לבנים.

הרב ורנר סבור כי רס"ג בסותמו את דבריו התכוון לקבוע שבכל מקרה חייב אדם להקדים את פרנסת האב לפרנסת בניו, ללא חילוק באיזה גיל בניו. ועל זה הוא שגמגם הב"י, מחמת שסבור היה שחובת פרנסת הבנים הקטנים שהוא חובה על האב קודמת לחיובו במצות הצדקה ליתן לאביו.

והרחיב שם מאוד לישא וליתן בפרשנותו זו, המתבססת על פסק הרמב"ם בהלכות אישות (פי"ב הי"ד): "כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים" – שממנה עולה בוודאות שפרנסת בניו הקטנים ביותר היא חובה עליו, ופשיטא שחובה זו קודמת לצדקה. ועוד הוסיף והראה לדברי רבינו ירוחם (מישרים נתיב כג ח"ה), שמשמע מדבריו שכל עוד שעדיין לא הגדילו הבנים, הרי שחייב פרנסתם שהוא מתקנת אושא קודם לכל ענייני הצדקה אפילו של קרוביו ובכללם גם אביו. אלא שעורך המאסף הנזכר, הג"ר שאול ישראלי ז"ל, בהערותיו על אתר, לא נחה דעתו לומר שהב"י הבין בדברי רס"ג שכוונתו על הבנים הקטנים, כי פשיטא שפרנסתם שהוא חובה על האב קודמת למתן צדקה, ותמוה יהיה לומר שהרס"ג לא סבר כך. ולכן פירש שגמגומיו של הב"י לא באו כי אם על תחילת דברי רס"ג, לגבי חובת העני בצדקה, עיין שם. והוא כדברי בעל 'ערוך השולחן'.

מחלוקת בבנים קטנים - ובמשמעות תקנת אושא

ודומני שאם כי אכן צודק הרב ישראלי שאין מסתבר לומר שדעת רס"ג גם באה על בנים קטני-קטנים, פחות מגיל שש שנים, ובוודאי אף רס"ג יודה שפרנסת בנים קטני-קטנים קודמת לפרנסת האב. אולם על הבנים הקטנים - בני שש שנים ומעלה - שפרנסתם מדין תקנת אושא, עדיין יש לומר מקום לומר שנחלקו רס"ג והב"י כלפיהם: לרס"ג פרנסת האב קודמת להם, ולבית יוסף פרנסתם קודמת.

והנראה לחדש ולומר ששורש מחלוקת הרס"ג והב"י נעוצה במה שיש להתבונן בגדר תקנת חכמים באושא היאך הייתה: האם חכמים המשיכו את החובה הקיימת מאז היותם קטני-קטנים והאריכוה גם לזמן בו הם קטנים. או שמא מדין צדקה תקיפה הוא שבאו עליו, שהקדימו את דין צדקה זו וחזקוהו יותר מכל צדקה.

כך שאם אכן מדובר בהמשכת החובה – הרי שכשם שבהיותם קטני-קטנים הם קודמים לאב, כך נותרת חובה זו גם בהיותם קטנים, וזו היא דעתו של הב"י. אולם אם אין מדובר אלא בצדקה תקיפה – סובר רס"ג שהאב קרוב יותר לאדם מאשר בניו הקטנים, ולפיכך יש להקדים את פרנסת האב לבניו הקטנים.

מחלוקת בבנים גדולים – ובתוקף קירבת האב והבן

ניתן להציע ביאור נוסף במחלוקתם של רס"ג והב"י ולומר שבבנים קטנים כמו בקטני-קטנים הכל יודו שהבנים קודמים לאב. לא נחלקו איפוא אלא בבנים הגדולים אם הם קודמים לאב או לא, ושורש המחלוקת יהיה מצוי בשאלה עקרונית: למי אדם קרוב יותר – לאביו או לבנו.

כי הנה ברור שזכות הקדימה במתן צדקה נתונה לקרובים, וככל שהעני קרוב יותר לנותן הצדקה הרי הוא קודם בזכותו לקבל את הצדקה. מה שמעורר את השאלה: למי קרוב אדם יותר, לאביו או לבנו, ובעקבות זאת: למי אדם צריך לתת את כספי הצדקה, לאביו או לבנו.

ייתכן שרס"ג סבור שהקרבה של אדם לאביו היא חזקה יותר מקרבתו לבנו, ולכן הוא הכריע שפרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים. אולם הב"י סבור שקרבת האב לבנו היא יותר חזקה מקרבתו לאביו, ולכן פרנסת הבנים קודמת לפרנסת האב.

והנה לא מצאתי עדיין מי שידון להדיא בשאלה מחודשת זו, איזו קירבה חזקה יותר, קירבת הבן לאביו או קירבת האב לבן, ויש להעלות בזה סברות לכאן ולכאן. אך כדמות ראייה לכך אפשר להביא ממה שאמרו במסכת סנהדרין (עב ב) שאם בא האב במחותרת על בנו, אסור לו לבן להרוג את האב, ואין בזה משום 'הבא להרגך השכם להורגו', שכן אף אם יקום הבן להציל את ממונו לא יהרגו אביו, כי בוודאי רחמי האב על בנו. אולם להיפך, אם בא הבן במחותרת על האב, אין רחמי הבן על האב ודינו ככל בא במחותרת.

הרי נראה מפורש שהקרבה של האב לבן היא מהותית וחזקה יותר מהקרבה של הבן לאביו, וזו לכאורה סיעתא לדעת הב"י.

מחלוקת בבנים גדולים – ובסברה אחרת

עוד היה נראה לומר שלעולם גם רס"ג וגם הב"י מודים שקירבת האב לבנים היא יותר חזקה מקירבת הבן לאביו, ולכן באמת סבר הב"י שיש להקדים את פרנסת הבנים לפרנסת האב. אולם רס"ג בנה את חידושו עם יסוד אחר, והוא, שהחובה להקדים את פרנסת האב מצוי בדין מצות כיבוד אב ואם, שכוח מצות כיבוד הוא הפועל להקדמת מצות פרנסת האב.

ומצאתי ראייה ניצחת לכך שאכן יסוד חובת הקדמת האב הוא תולדה של מצות כיבוד אב. שהן הן הדברים אשר כתב רבינו בחיי ב"ר אשר, שדעתו נראית כדעת רס"ג שחובת פרנסת האב היא מצויה בדרגה גבוהה יותר מפרנסת הבנים, ורבינו בחיי אכן מנמק את הסיבה לעדיפות זו בכך שבפרנסת האב יש את מצות כיבוד אב. וכך כתב בפירושו על התורה (בראשית מז כח):

“עניין הצדקה הוא שיתן אדם משלו למי שצריך. והנה היא מדריגות רבות, יש צדקה שיתן אדם... למעלה ממנה: שיפרנס את בניו... למעלה ממנו: שהוא מפרנס אביו ואמו שהוא מקיים מצות כבוד אב ואם והיא צדקה גדולה שאין לך למעלה ממנה”.

לא כתב רבינו בחיי שהעדיפות לפרנסת האב היא בכך שהוא קרוב יותר לאדם הנותן, אלא הדגיש שבצדקה זו הוא מקיים גם את מצות כיבוד אב. ונראה מאוד לומר שזה אכן גם היה טעמו של רס"ג: עדיפות פרנסת האב היא משום המצוה המצויה בה. לעומת זאת, הב"י שחלק על רס"ג סבר שהמפתח הקובע בסדר הקדימה בצדקה הוא אך ורק דרגת הקירבה, ולכן הגם שבפרנסת האב יש גם מצוה, מכל מקום הבנים הקרובים יותר אל הנותן הם שמקבלים את זכות הקדימה.

מסקנת השיטות בביאור המחלוקת

נמצא איפוא שיש להסביר את מחלוקת רס"ג והב"י בכמה וכמה אופנים. לדעת בעל 'ערוך השולחן': לא נחלקו רס"ג והב"י כי אם בחיובו של עני ליתן צדקה, מה שאומר שכלפי סדר הקדימה גם הב"י מודה לרס"ג שפרנסת האב קודמת. לדעת רש"י וורנר: לא נחלק הב"י כי אם לגבי בנים קטני-קטנים וקטנים, שבה סבר רס"ג להקדים את פרנסת האב ונחלק עליו הב"י כשדעתו היא להקדים את פרנסת הבנים שהיא חובה עליו; אולם בבנים גדולים צדקו דברי רס"ג שפרנסת האב קודמת. ואני בעני הערתי שייכתן לומר שבקטני-קטנים גם רס"ג מודה שפרנסת הבנים קודמת, וכל מחלוקתם לא הייתה אלא בבנים קטנים, וכאמור בבנים גדולים מודה הב"י שפרנסת האב קודמת. עוד העלינו אפשרות לומר שבבנים קטנים וקטני-קטנים כולי עלמא מודים שפרנסת הבנים קודמת, וכל מחלוקת רס"ג והב"י לא הייתה אלא בבנים גדולים, שהב"י סבר שפרנסת הבנים קודמת כי הם קרובים לאדם יותר מאביו, ואילו רס"ג סבר שפרנסת האב קודמת, אם מפני שהאב קרוב יותר ואם מפני שאצל האב יש את מצוות כבוד אב.

כך שלנוכח האפשרויות השונות שעלו כאן בביאור מחלוקתם של רס"ג והב"י יש מקום לחדש ולומר, שאליבא דאמת אין כאן כל מחלוקת בין רס"ג לבית יוסף. כך נאמר למשל, שרס"ג לא סבר שהאב קודם לבנים כי אם בבנים גדולים, ואילו הב"י לא סבר שהבנים קודמים לאב כי אם בבנים קטנים. ולפי גישה זו נמצא שדברי הרס"ג הסתומים הם שהביאו את הב"י לגמגם בדבריו, אולם אליבא דהלכתא נאמנו דברי שניהם, כי כל אחד מהם דיבר במציאות אחרת, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

מנא הני מילי

לאחר שנתבררו כאן הדק היטב כל האופנים השונים בהם ניתן להסביר את דברי רס"ג והב"י, נשים את פעמינו לעיין בהוכחות ובראיות אותם ניתן להביא בהקשר לשאלה הלכתית זו של מתן זכות הקדימה בצדקה, לפרנסת אביו או לפרנסת בניו. בעוד שאת הדין הראשון אותו קובע רס"ג, בדבר פטור העני מליתן צדקה, הרי הוא משתית זאת על הלכת 'חייך קודמין', הרי שלדין השני שפרנסת אביו ואמו קודמת לפרנסת בניו – לא הביא רס"ג כל הסבר, הוכחה או ראיה. אמנם כבר הצענו שני הסברים שיכולים להיאמר בדבריו: אם מפני שהקירבה לאב היא חזקה יותר ואם מפני שיש כאן מצות כיבוד אב. אולם עתה נפנה לעיין בראיה מפתיעה שהביאו רבותינו לדברי רס"ג, ונדון בה בהתאם למה שביירנו את דבריו.

גם אתה גם טפנו!

הסמ"ע, ב'פרישה' על אתר, מביא לדברי רס"ג ראיה מפסוק ערוך שנאמר (בראשית מג ח): **"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיו שְׁלַחָה הַנֶּעַר אֶתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָה וְנִחְיָה וְלֹא נָמוּת גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אַתָּה גַּם טַפְנוּ"**. הרי שסדר הקדימה למתן הפרנסה הוא כמפורט בפסוק: מקודם יש על האדם לדאוג לעצמו, לאחר מכן לאביו, ורק באחרונה לבניו, וכשיטת רס"ג. וכן כתב בעל 'כלי יקר' ור"י לוריא בעל 'משיבת נפש', בפרשת מקץ, ועוד.

והנה בבואינו לדון בראיה זו יצוין שאין אנו יודעים באיזה טווח גילאים היו צאצאיהם של בני יעקב באותה שעה. אולם מסתבר שרובם היו קטני-קטנים פחותים מגיל שש שנים. וראיה לכך הוא מכינויים 'טף', והרי כלל גדול בידינו (ירושלמי חגיגה פ"א ה"א) שטף המה פחותים מקטנים.

ועתה, בואו חשבון: אם דברי רס"ג שיש להקדים את פרנסת האב לפרנסת הבנים נאמרו אפילו בבנים קטני-קטנים, ובזה הוא שנחלק עליו הב"י, הרי שהראיה אכן מתאימה לשיטת רס"ג, וקשה על הב"י מהוכחה זו שפרנסת האב קודמת לפרנסת בניו הקטני-קטנים. אולם אם נאמר שכל המחלוקת היא רק בקטנים ואילו בקטני-קטנים הכל מודים שפרנסת הבנים קודמת, וכל שכן אם נאמר שהמחלוקת היא רק בגדולים ואילו בקטנים ובקטני-קטנים הכל מודים שפרנסת הבנים קודמת – הרי

שהקושיה היא לכולי עלמא: אם אכן הכל מודים שפרנסת הטף קודמת לפרנסת האב, מדוע הקדים יהודה את פרנסת אביו לפני פרנסת הטף?

ומכך שכל החכמים דלעיל הביאו את פסוק זה **כראיה לכך שפרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים**, הרי שעל כורחנו דעתם היא שפרנסת האב קודמת אפילו לפרנסת הטף שהם הקטני-קטנים, ואין לומר שכלפי הטף כולי עלמא מודים שהבנים קודמים. כך או כך, בין אם נסבור שרק הב"י סבר שפרנסת הטף קודמת לפרנסת האב ובין אם נסבור שגם רס"ג מודה לכך, הקושיה עמדה וגם נצבה: לשיטתם שפרנסת הטף קודמת לפרנסת האב - מדוע הקדים יהודה את פרנסת האב לפרנסת הטף?

דחייתו של הדברי שאול

בעל 'שואל ומשיב' בספרו 'דברי שאול' (רביעאה, פרשת מקץ) עוסק בראיה זו ודוחה אותה: הנה אמרו (הוריות יג א): **"האיש קודם לאשה להחיות"**, וכך היא ההלכה שבפיקוח נפש - האיש קודם לאשה להצלה, מפני שהוא מחוייב במצוות יותר מאשה. לפי זה, מחדש הדברי שאול, **הוא הדין יהיה גם בחובת הקדמת אדם מבוגר לטף, מפני שקטנים אינם בני מצוות ואילו המבוגר חייב במצוות**. ואם כך, ייתכן שבצדקה גרידא שאין בה סכנת נפשות, חובה להקדים את פרנסת הבנים לפרנסת האב. אולם אצל בני יעקב הרי מדובר בסכנת רעב ומוות, כמאמר הכתוב **'ונחיה ולא נמות'**, ודווקא לכן פרנסת האב קודמת לפרנסת הטף. ונמצאנו למדים מדבריו שכל מה שהקדימו בני יעקב את אביהם לטף, היא לא בשל היותו אביהם, כי אם בשל היותו מחוייב במצוות, כשהטף אינם מחוייבים במצוות. ואף הקדמת המחוייב במצוות אין ממנה ראיה לכל צדקה, כיון ששם בסכנת נפשות איירי, ואילו בכל צדקה בעלמא ייתכן שיש להקדים את הטף. אמנם יש לעיין בדברי 'שואל ומשיב' מצד שעדיין לא ניתנה תורה, ואף יעקב לא היה בכלל מצווה ועושה.

שלושה אופנים לפנינו

ואם ניתנה רשות הייתי מפקפק בראיה זו ודוחה אותה בדרך הפוכה מזו שטען הדברי שאול. וכדי לסבר את האוזן בהבנת השוני בין מקרה זה של יהודה ויעקב אבינו לבין הדיון העקרוני של קדימת פרנסת הטף לפרנסת האב, נקדים ונגדיר בשפה ברורה שלושה אופנים בהם ניתן לדון כלפי שאלה זו של סדר הקדימה במתן הצדקה:

האופן הראשון - הוא במקרה של סכנת נפשות! אילולי הצדקה ימותו כולם, ועתה יש אפשרות להציל רק אדם אחד מאותם המסוכנים למות, והשאלה היא מי יהיה אותו אדם; האופן השני - הוא במקרה שאין בו סכנת נפשות, אלא שכולם זקוקים לפרנסה, והאפשרות לתת פרנסה היא רק לאדם אחד; והאופן השלישי - הוא במקרה שכולם זקוקים לפרנסה, בין אם מדובר באופן של סכנת נפשות ובין אם מדובר באופן של צדקה בלבד, אלא שעדיין יש אפשרות לתת לכולם, **והשאלה היא רק כלפי הסדר אותו ראוי לתפוס בחלוקה זו: מי קודם למי בזמן הנתינה**.

ברור שהנידון עליו דן רס"ג בדיני הקדימה הוא האופן השני שהזכרנו: רק אחד יוכל לקבל את הפרנסה, והשאלה מי זה יהיה. ועל זה הוא שקבע רס"ג שהאב יקבל את הפרנסה ולא הבן. ועל כך הביא הפרישה ראיה ממה שבסדר הפסוק נאמר 'גם אתה גם טפנו', ומשמע שהאב קודם לבנים.

טען הדברי שאול שאין ראיה לנידון דידן, שבעוד שרס"ג דיבר על האופן השני שהזכרנו, שהוא פרנסה גרידא, הרי שהפסוק מדבר על האופן הראשון, שהוא סכנת נפשות! כך שהראיה דחויה מצד שדווקא אצל יהודה היה לו לתת את הצדקה ליעקב ולא לבנים, בשל חיובו במצוות, ויש להקדימו בסכנת נפשות, ואין ראיה שהוא הדין גם בצדקה גרידא שאינה כרוכה בסכנת נפשות. ואני לא כן עמדי, ולדידי דחיית ראיית הפרישה עדיף לה שתיאמר לאידך גיסא: הרי יהודה אמר לאביו שבירידתם למצרים המה יקבלו מזון עבור כולם! כך שאין כאן שאלה של קדימת אחד לחבירו באופן שאין הסעודה מספקת לכולם; הדיון כאן הוא רק כלפי סדר חלוקת המזון, מי קודם למי, אך ברור שכולם יקבלו את מזונם.

כשמדובר על אופן כזה, בו כולם עתידים לקבל, שהוא למעשה המקרה השלישי שהצגנו לעיל, הרי שאין לו כל קשר עם הלכות סדר הקדימה בצדקה הנאמרים כלפי הדיון הבסיסי המתחדד בשאלה מי הוא זה אשר לא יקבל כלל מחמת כי אין די לכולם. ומעתה אין מקום להביא ראיה מענין יהודה ויעקב, כי ייתכן שדווקא כשהשאלה היא מי יקבל לפני מי, הרי שהאב קודם לטף, מדין מצות כיבוד אב, אולם כשהשאלה היא מי יקבל ומי לא יקבל - עדיין אפשר לומר שהטף יקבלו וההורים לא יקבלו, ודו"ק.

עיין בדברי האור החיים הקדוש

באופן נוסף יש לענות בראיה זו, עם דברי בעל 'אור החיים' הקדוש: **"ואומרנו 'גם טפינו' - באחרונה, כי בניו של אדם חביבין עליו מגופו"**. כלומר, הפסוק נאמר במתכונת של 'לא זו אף זו' וכאדם המונה את דבריו מן הקל אל הכבד. יהודה מנה ופירט את

הנהנים מהמזון מן הקל אל הכבד: את עצמם, ובחשיבות גדולה מהם – את אביהם, ובחשיבות עליונה מכולם – את טפם, כי דעתם הייתה שהחשיבות והמטרה של קבלת המזון היא כדי לכלכל את הטף, שהרי בניו של אדם חביבין עליו מגופו. והמעייין היטב יראה שהאזה"ח מיאן להסביר את איחורם של הטף עם הלכת סדרי הקדימה, ונראה שדעתו היא שפרנסת הטף קודמת לפרנסת האב. ועוד נראה בפירושו שהוא סולל דרך העוקרת את הראיה מעיקרא: לעולם אין פרנסת האב קודמת לפרנסת הטף, ואל יקשה לך מפסוק זה, לפי שהוא נאמר בדרך של 'לא זו אף זו', כשנמצא שהטף הם החשובים ביותר. ואינה ה' לידי למצוא שאכן האור החיים לשיטתו אזיל, ועד שמשמעותו אנו דורשין מדבריו שפרנסת הטף קודמת לפרנסת האב, הרי שמפורש יוצא מפיו זה בספרו 'ראשון לציון' (יו"ד סי' רנב ס"ג): **"בהגהה 'ואח"כ יקדים אביו נו' ואח"כ בניו נו' ונראה דהיינו בניו הקטנים. אבל קטני-קטנים הם קודמין, והוא חייב לזונם, ולא הוה בכלל הצדקה, כדאיתא בכתובות"**. דברי האזה"ח איפוא ברור מללו: דין קדימת האב לטף, אותה ייסד רס"ג, אין היא אמורה אלא בבנים קטנים ולא בבנים קטני-קטנים, שהם וודאי קודמים לפרנסת האב.

תמיהה בעצם הראיה

אך האמת תיאמר שיש להתפלא על תורף הראיה בעוד שלא קרב זה אל זה. המעייין היטב בהתרחשות הדברים אצל יהודה ויעקב יראה שבעיקר הדין וודאי אפשר שפרנסת הטף קודמת לפרנסת האב, אולם יעקב כלל לא היה סמוך על שולחן בניו אלא **קיבל את שלו מצד עצם הדין של 'חייך קודמין', ולכן הוא קדם לטף שקבלו את מזונם מצד החסד והצדקה**, וכדלהלן. הלוא ברור שהצלה זו עליה בא יהודה לספר לאביו שבאמצעותה 'נחיה ולא נמות' תלויה הייתה ועומדת הן על יהודה וכל השבטים מצד אחד והן על יעקב אבינו מצד שני. שכן הצלה זו הותנתה בכך שהשבטים יורידו את בנימין למצרים, והאפשרות לקיום תנאי זו הייתה בידי יעקב אבינו, שהיה צריך לאשר את הורדתו של בנימין. הוי אומר: יכולת קבלת המזון ממצרים מותנית הייתה בכך שיעקב יסכים להוריד את בנימין, ויהודה והשבטים היו אמורים לעשות זאת בפועל. אם אחד מאלו לא היה ממלא את חלקו – המזון לא היה מגיע.

ומעתה בואו חשבון בדבריו של יהודה ליעקב בהם אמר 'נחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפינו' ונראה האם ניתן להוכיח מכאן שפרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים: לו אכן הייתה הסמכות להחליט על הורדת בנימין מצויה בידי השבטים והם גם היו עושים זאת בפועל, בוודאי שהראיה עומדת וגם ניצבה, כי הרי המזון מגיע ליהודה בלי קשר לאביו, וכשהוא נותן את המזון לאביו כמו לבניו הרי זה בתורת צדקה ולא יותר, ואם הוא מקדים את אביו לבניו מוכח שפרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים. אולם הרי האמת היא שהסמכות להסכים להורדת בנימין מצויה הייתה בידי יעקב אבינו, ויעקב אבינו תרם כאן חלק משלו במימוש אפשרות השגת המזון. יעקב אבינו נתן את הרשות והשבטים עשו זאת בפועל. נמצא כי בדין הוא שיטול יעקב אבינו את מזונו מדין 'חייך קודמין', ואין כאן כל צדקה וחסד שהשבטים עושים עם אביהם, שהרי הוא כמוהם שותף של ממש במימוש האפשרות להביא את המזון. כך שנכון שיהודה הקדים קודם כל את עצמו בתורת 'חייך קודמין', אולם מה שהוא המשיך תיכף והקדים את אביו יעקב לפני הטף, לא היה זה מפני שפרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים, כי אם מפני שהפרנסה כאן שייכת לאב בכבודו ובעצמו.

אמור מעתה: **המזון אותו היו מקבלים ממצרים ונותנים ליעקב אביהם אין הוא מזון שהשבטים בחסדם העניקו לאביהם (בדומה למזון אותו הם נותנים כצדקה לבניו) כי אם מזון השייך אל יעקב כדת וכדין**. שהרי גם השבטים וגם יעקב תרמו כאן במידה שווה את האפשרות שהביאה להשגת המזון: זה על ידי שהרשה להוריד את בנימין וזה על ידי שהוריד אותו בפועל, ושורת הדין היא איפוא זו שנותנת ליעקב את חלקו במזון בדיוק כמו שכל השבטים לקחו לעצמם את חלקם. כך שאין כאן כל מתן צדקה ליעקב

רק הטף שלא תרמו מעצמם כלום להשגת המזון ואין הם מקבלים אותו אלא מצד הצדקה והחסד, הם כתובים באחרונה. וזאת לפי שאין הם יקבלו את חלקם בתורת צדקה כי אם לאחר שכל מי שזכאי למזון בדין יטול את חלקו המגיע לו.

סיכום

הגם שמדברי רס"ג נראה שלדעתו פרנסת האב קודמת לפרנסת הבנים אפילו כשהם קטני-קטנים (וכפי שהבינו מרביתם של העוסקים בנידון זה, וכמוכח ממה שהביאו ראיה מהפסוק המדבר על הטף) הרי שמכך שהב"י השמיט זאת מלהביאו בשולחנו, מוכח שלדעתו אין האב קודם לבנים. מה גם שהראיה אותה הביאו לשיטת רס"ג דחוויה היא לכאורה.

גם הרמ"א שהעתיק את סדר הקדימה בו האב קודם לבנים לא פירש על איזה גיל הוא מדבר, מה שמכריח אותנו לצמצם את החידוש שבדבריו עד למינימום האפשרי ולומר שכל דבריו לא באו אלא כלפי בניס גדולים שפרנסתם היא מדין צדקה שבהם אכן קודמת פרנסת האב, אולם בבנים קטנים ובטף שבהם אין לנו כל ראיה לומר שדעת הרמ"א שהאב קודם להם, הרי

שמסתבר לומר שהם קודמים לאב (וכן כתב האור החיים בספרו ראשון לציון). ואילו מדברי הגר"א שהביא את דברי התנא דבי אליהו נראה שדעתו היא שאפילו הבנים הגדולים קודמים לפרנסת האב.

כך שלהלכה נראה שבוודאי פרנסת הבנים הקטנים והטף קודמת לפרנסת ההורים. ואילו פרנסת הבנים הגדולים מול פרנסת ההורים – הרי זה שנוי במחלוקת, כשמסתבר לומר (וכן הכריע בשו"ת ציץ אליעזר) כי פרנסת ההורים קודמת היא לפרנסת הבנים הגדולים.